

התערבות וסיוע בשבת באירוע פיגוע ביישוב היבטים מקצועיים והלכתיים

בפיקוח נפש בשבת הנשאל הרי זה מגונה
(ירושלמי יומא ח, ה; טור א"ח סי' שכח)
מכאן שחובה לפרסם את הקריטריונים המתירים
לחלל שבת במקרים של פיקו"נ!

ההתייחסות לבעלי התפקידים בעת האירוע
סיכום ומסקנות
דיון הלכתי
נקודות למחשבה ולבירור נוסף

רקע
הנחות היסוד המקצועיות
ההגדרה ההלכתית
תפקיד אנשי הצח"י - צח"א/צה"ר

רקע

לאור ריבוי אירועי החירום שפגעו ביישובי יש"ע, פותחו מנגנונים המיועדים לסייע ליישוב ולתושביו להתמודד עם האירוע ותוצאותיו בצורה אפקטיבית - מינימום פגיעה בגוף ובנפש לקהילה כולה ולפרטים שבתוכה. מנגנונים אלה מתחלקים לשלושה סוגים עיקריים:

א. צח"י (צוות חירום יישובי) - צוות המבוסס על מתנדבים מקרב היישוב, אשר אמור להוות הנהגה יישובית בשעת חירום - לנהל את כל התרחשות החירום, בעיקר בהיבט הפסיכו-חברתי של האירוע.¹ לצוות זה יתרונות רבים, מעצם היותו מבוסס על מתנדבים מתוך היישוב בעלי היכרות בלתי אמצעית עם תושביו, ויכולתם לתמוך במשפחות הנפגעים ובקהילה כולה לאורך זמן. חסרונות הצוות הם בכך שאינו מורכב בהכרח מאנשי מקצוע בתחומים הרלבנטיים, והיותו בעל פוטנציאל פגיעה רב באירוע עצמו.² כמו כן, באירוע

* אני מודה לידידי נפתלי רענן מראשי זק"א, ולחגי דפנה ולגב' מרים שפירא ממהו"ת [מרכז היערכות והתמודדות בחרום] שומרון, שהיו שותפים לגיבוש מאמר זה. הדברים נכתבו רובם לפני שנים, ונערכו ונדפסו עכשיו לעילוי נשמת חמשת בני משפחת פוגל הי"ד, שנרצחו באיתמר בליל שבת לסדר "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'", ו' אד"ש תשע"א. תנצב"ה.

- 1 העברת מידע לתושבים, סיוע וליווי משפחות נפגעים, סיוע לוגיסטי (כגון הסעות), ארגון הספקת צורכי התושבים וכד', ארגון פעילות ילדים ובני נוער, ועוד.
- 2 לדוגמא: יו"ר צח"י באדורה שיכלה את בנה באירוע חדירה ליישוב; חברת צח"י בחומש שיכלה את בעלה באירוע ירי; ועוד.

חדירה ליישוב עלולים חברי הצח"י להיות מנוטרלים עקב הנחיות בטחוניות (כגון שהייה בבתים).

ב. צח"א (צוות חירום אזרחי) או צה"ר (צוות התערבות רשותי) - צוות משלים לעבודת הצח"י. צוות זה מורכב מאנשי מקצוע של הרשות, ומהווה גיבוי לצח"י בהיבטים בהם הוא מוגבל³, או כאשר מאפייני האירוע מגבילים את עבודת הצח"י (כולו או חלקו). הצח"א/צה"ר מהווה חוליה מקשרת בין הצח"י לבין מטה החירום הרשותי. ככלל עבודת הצח"א/צה"ר מונחת ע"י התפיסה שהצח"י הוא האחראי העיקרי לפעילות, והצח"א/צה"ר רק מסייע.

ג. צל"ח (צוות לשעת חירום) - צוות הנהגה בית ספרי, שתפקידו לסייע בניהול ביה"ס בעת התרחשות חירום הנוגעת לבית הספר (לא בהכרח בתוכו). בראש צוות זה עומד מנהל המוסד החינוכי, כאשר בצוות נכללים גם היועצ/ת, האחוז, הפסיכולוג/ית, אב בית, מזכירה ונציגות של מורים (בהתאם לגודלו של בית הספר). פעילותו של הצוות מכוונת לשיפור ההתמודדות של ביה"ס כמערכת ושל תלמידיו כפרטים עם אירוע אסון (במהלכו, ולאורך זמן). פעילות הצל"ח מתבצעת תוך קשר מתמיד עם הצח"י של היישובים המזינים את ביה"ס, מתוך תפיסה קהילתית והבנה שאלה שתי מערכות משלימות, שרק עבודתם המשותפת תביא לתוצאה הרצויה - חזרה לתיפקוד תקין עם חויית מסוגלות גבוהה.

לצערנו הרב, לא אחת אירועים אלה התרחשו במהלך השבת, או שהחלו ביום שישי ו"גלשו" לשבת. מציאות זאת הציבה בפני גורמי ההתערבות הפסיכו-חברתיים השונים דילמות הלכתיות מורכבות, ואותן באנו להציג במאמר זה.

הנחות היסוד המקצועיות

א. חויית התמודדות מוצלחת עם אירוע, יש בה כדי לתרום משמעותית ליכולת ההתמודדות של הקהילה ושל הפרטים שבתוכה. ככל שהחוייה תהיה שלילית, כך מתגברת הסכנה לפרט ולקהילה, בטווח הקרוב והרחוק. קהילה חזקה הסיכוי גדול שהפרטים שבה יהיו חזקים.

ב. חויית ההצלחה בהתמודדות מותנית בהערכה חיובית של התיפקוד האישי בזמן האירוע, וכן של תיפקוד הגורמים הנתפסים ע"י הקהילה כמופקדים עליה בשעת חירום (צח"י, צח"א/צה"ר, רשות).

ג. חוסר מידע ואי-ודאות מגבירים את תחושת חוסר השליטה ואת רמת החרדה, ועלולים לקבע תחושת חוסר אונים בקרב הציבור או פרטים בקרב.

ד. ברציפות התיפקודית של גורמי הקהילה ישנה תרומה רבה לשיקומה, ולהשגת חויית התמודדות מוצלחת. מחקר שנעשה מצא שביישובים בהם הצח"י קיים,

3 לדוגמא: קשר עם גורמי בטחון, קשר עם גורמי חוץ (למשל בתי חולים), ועוד.

ותיפקודו מוערך ע"י התושבים, קיימת רמת "חוסן" גבוהה - לכידות גבוהה, עזיבה מועטה (אם בכלל), רמת חרדה נמוכה ועוד.
ה. התערבות מקצועית נכונה בזמן ובמקום הנכונים תורמת משמעותית ל"בריאות הנפש" הפרטנית והקהילתית⁴.

ההגדרה ההלכתית

מותר ומצוה לחלל את השבת בעשיית כל דבר שיש בו אפילו צד רחוק של פיקוח נפש, אך לא הותר חילול שבת אף לצרכים חשובים ביותר שאין בהם פיקו"נ; במקרים גבולים הותר חילול שבת באיסורים מדרבנן בלבד, כל מקרה לגופו⁵.

תפקיד אנשי הצח"י - צח"א/צה"ר

א. לוודא שהאוכלוסיה מודעת לסיכון שבו היא נמצאת⁶, ושהיא פועלת בהתאם (לדוגמא בעת פיגוע חדירה ליישוב - כיבוי אורות, הכנסת כל המשפחה למקום המוגן יותר בבית, הגפת תריסים, והקפדה על שקט בבית).
ב. לברר אם יש נפגעים ונעדרים (כולל זיהוי גופות) ומי הם, ולהכין 'דו"ח אוכלוסיה'⁷.

ג. ליצור קשר עם קרובי משפחה מחוץ למקום כדי לדעת אם כל בני הבית היו בבית הפגוע או לא, ואם היו אנשים נוספים בבית שבו אירע האירוע, דבר שהוא דחוף וחייב להיעשות באחריות גבוהה⁸. בנוסף צריך לוודא גם בבתים שלא עונים מהם שהבית היה ריק ולא נמצאים בו אנשים, כמו למשל אורחים. הברור חשוב גם לכוחות הבטחון כדי שידעו אם יש עוד אנשים בסכנה; עד שנושא זה לא יוברר סופית האירוע לא יוכל להסתיים מבחינתם. יש חשיבות להודיע לקהילה בצורה מסודרת על אירוע אסון ופרטיו, ואולי אף שיהיה איש מקצוע זמין לטובת הקהילה והשכנים⁹.

4 למרות שלא ניתן להצביע על קשר ודאי ביניהם.

5 ועי' להלן בפרק 'דיון הלכתי'.

6 קיימת חשיבות רבה על ניסוח ההודעה על האירוע; למשל יש הבדל מבחינת התנהגות התושבים בין ההודעה 'שמענו יריות' לבין 'מחבל חדר ליישוב'.

7 פירוט של האוכלוסיות הנפגעות או בעלות פוטנציאל פגיעה כתוצאה מהאירוע, כדי לכווין את ההתערבות המקצועית הנדרשת.

8 יש לקחת בחשבון שלחלק מהמשפחות הדבר יהיה כהודעה על אסון, עם כל המשתמע מכך; לעיתים הדבר דורש להגיע פיסית אל קרוב המשפחה המדובר, כדי לקבל אינפורמציה מדויקת על בני משפחה נוספים שיתכן שהיו במקום האירוע, וכדי לתמוך בו בשעה שהוא מקבל את הידיעה על הפגיעה בבני משפחתו.

9 קיימת מחלוקת אם המשפחה המורחבת חשובה יותר בענין זה מהקהילה או להיפך, ונראה שכל מקרה לגופו.

ד. צריכים לברר מי מאנשי המקום זקוק לתמיכה דחופה, בעיקר משפחות תל"ם (=תשומת לב מיוחדת) - נשים שנמצאות לבד בבית או עם ילדים קטנים, זקנים וכד'.
ה. עלול להיווצר מצב שילדים נמצאים בבית לבדם; במקרה כזה יש להשאיר קו טלפוני פתוח עם אותם ילדים, עד שמישהו יגיע אליהם פיזית.
ו. כשאירע אסון ההנחה היא שהידיעה תגיע אל המשפחה בשלב די מוקדם דרך עיתונאים, שכנים וכד'. חשוב מאוד שההודעה תגיע אל הקרובים בצורה מקצועית, כדי למנוע פגיעות פיזיות ונפשיות של בני המשפחה. לכן:
1. צריך לברר אם בקירבה ראשונה יש מישהו חולה במשפחה, ואז חייבים לוודא שההודעה תגיע אליו בצורה רגישה ומתאימה.
2. צריכים להשתדל שלא יקדימו אחרים (כגון בני המשפחה הנפגעת בעצמם) להתקשר אל בני המשפחה שמחוץ למקום, כדי שההודעה לא תימסר באופן לא אחראי.
3. להודעה למשפחות יש גם היבט ציבורי חשוב, כי אם מודיעים מיד למשפחות הנפגעים - כל מי שלא הודיעו לו יכול להניח שקרוביו אינם בין הנפגעים.
ז. חשוב גם בשבת לעדכן את התושבים מדי פעם במצב האירוע, בין אם הוא הסתיים ובין אם הוא נמשך, כדי לסייע לתיפקוד הראוי של התושבים, בפרט קבוצת התל"ם¹⁰.
ח. באירוע שהתרחש מחוץ ליישוב בשבת, או שאירע ביישוב בערב שבת - ישנה חשיבות להמשיך את הטיפול בשבת, על מנת להבטיח התמודדות מתאימה של התושבים עם תוצאותיו¹¹.

ההתייחסות לבעלי התפקידים בעת האירוע

א. הבעיה הראשונה בזמן האירוע היא חוסר מידע לגבי עצם פרטי האירוע, היכן הוא מתרחש, האם הוא הסתיים, אם ישנם נפגעים, מי הם כוחות הבטחון שנמצאים בסביבתו וכד'. בעקבות חוסר המידע קיימת בעיה של שליטה על האוכלוסיה האזרחית הנמצאת במקום. בניגוד לדעה המקובלת שכוחות הבטחון אחראים בשלב הראשון לכניסת האוכלוסיה לבתים ונעילתם וכו', התברר שעקב היותם עסוקים בתפקידים העיקרי - איתור המפגעים וחיסולם - הם אינם מסוגלים לקחת אחריות על טיפול יעיל באוכלוסיה האזרחית ובצרכיה, ואף לא על כך שהאוכלוסיה מודעת לסיכון בו היא נמצאת ולהתנהגותה בהתאם. הנחת היסוד שהוכחה פעם אחר פעם, היא שלקייחת האחריות על הטיפול באירוע קשורה קשור ישיר לתחושת "המסוגלות"

10 למשל: אם בפעם נוספת שמתקשרים לבית לא עונים משם, אחרי שלפני כן ענו, יש סיבה לדאגה ולבירור העניין.

11 מידע על נפגעים, סיוע למשפחות נפגעים וכד'.

לביצוע מטלה מורכבת זו. לכן צריך להגיע משהו בעל נסיון ואחריות מתוך היישוב (=צח"י) או מחוץ למקום (צח"א/צה"ר) כדי לתמוך ולארגן את אנשי המקום שיטפלו בכל הנ"ל¹². כפי שהוזכר לעיל, החרדה והמתח שעוברים על תושבי היישוב שבו היה פיגוע, בעיקר אם היו בו נפגעים, עלולים להיות להן השלכות שונות ומגוונות על כמה מבין תושבי היישוב ברמה האישית - ועל הקהילה ככלל, ולכן חיוני לוודא שכל התושבים נמצאים במצב תיפקודי תקין¹³.

ב. יש לוודא בזמן אירוע שכל התושבים קיבלו את המסר, ושבני המשפחה יודעים היכן כל שאר בני המשפחה נמצאים ושכולם במקומות בטוחים. העברת המסר צריכה להיעשות טלפונית לכל הבתים, כאשר חיוני שדווקא גורם מוסמך ואחראי ייצור את הקשר ויוודא שהוא התקבל וטופל כראוי¹⁴. חשוב שכל משפחה תקבל כל עשרים דקות בערך הודעה אישית הכוללת עידכון במצב, ובירור שאצלה הכל בסדר. מיד בתחילת האירוע יש להשאיר אצל כל משפחה מס' טלפון אליו יוכלו להתקשר אם יתקלו בבעיה. אם בהמשך האירוע לא עונים לטלפון בבית המשפחה - קיימת סיבה לדאגה ויש צורך בבירור.

ג. הנחת העבודה הבסיסית היא שבזמן האירוע ביישוב מאורגן הצח"י אמור לתת מענה לכל הצרכים הנדרשים בעקבות האירוע עצמו. אך בנוסף על האמור לעיל, יש להתייחס גם להיבטים הבאים:

1. ההלם הראשוני עלול להיות כל כך חזק, עד שיווצר בלבול משמעותי גם אצל האנשים החזקים והמתורגלים והמקצועיים, שיגרור אחריו קושי בתיפקוד.

2. בשעת משבר, ובעיקר כאשר האנשים ובני משפחתם נמצאים תחת איום, קיים קושי משמעותי לקבל החלטות ולתפקד, מסיבות פסיכולוגיות ופיסיולוגיות.

התוצאה: לעיתים קרובות קשה לאנשי המקום בו אירע הפיגוע לטפל כראוי אפילו בדברים פשוטים¹⁵.

סיבה נוספת שיש צורך באנשי צח"א/צה"ר היא שלעיתים קרובות יכולת התיפקוד של בעלי התפקידים בני המקום נפגעת מפני שבני משפחתם רוצים אותם לידם, ואנשים מן החוץ יותר חופשיים מן הבחינה הזו. ועוד, המעורבות הרגשית של אנשי הצח"י בפיגוע ביישובם עלולה לפעמים להפריע להם לתפקד, וצריכים אנשים

12 כמובן שהדבר תלוי בגודל היישוב - ביישובים גדולים הדבר אולי שונה.

13 למשל: אם נשים שבעליהן במילואים וכד' מתפקדות באופן תקין והילדים מטופלים וכד', אם חולים נוטלים תרופות כראוי, אם זקנים מודעים למצב ומתפקדים באופן תקין, וכד'.

14 למשל, אם רק ילדים נמצאים בבית יש לשמור איתם על קו פתוח על מנת להדריך אותם במצב.

15 דוגמא: באחד היישובים שהיה בו אירוע ממושך לא הופעלה כלל הסירנה, שהיתה אמורה להודיע לתושבים שיש מצב חירום ועליהם להיכנס לבתים:

מבחוץ שהם פחות נוגעים בדבר. גם כאשר אנשי הצח"י מתפקדים, ומבקשים רק סיוע וייעוץ בטלפון - אין מראה עיניים כמשמע אוזניים, ואין דומה סיוע טלפוני לסייע מהשטח; זו סיבה נוספת שבדרך כלל על אנשי הצח"א/צה"ר להגיע בעצמם למקום שבו היה האירוע.

ד. חשוב להדגיש שבדומה לפעילות רפואית בשבת, שלא לכל עובד רפואה זותר ברורה החיוניות של כל פעולה, אלא קיימים נהלים מסויימים קבועים שמקובל להגדיר אותם כמצבים של פיקו"נ ועל כל המערכת לפעול על פיהם - כך גם באירועי אסון יש צורך להגדיר מה כלול בתוך כל אחד מהקריטריונים הנ"ל, בכפוף לעובדה הברורה והפשוטה שאין מקרה דומה לרעהו, וכל מקרה לגופו, ושאינו לפוסק ההלכה או לאדם שצריך להכריע בשטח אלא מה שענינו רואות. כמובן שיש לקחת בחשבון שהתגובות הרגשיות של אנשים שהיו מעורבים באירוע חבלני קשות הרבה יותר מאשר באירוע אסון "רגיל". חשוב להדגיש שלפעילות הנכונה של בעלי התפקידים עשויה להיות משמעות של הצלת חיים (בהיבט הפיסי והנפשי) בטווח המיידי.

סיכום ומסקנות

א. צח"י מקומי מאורגן וחזק אמור לדעת לטפל בעצמו באירוע ביישובו.
ב. האחראים מחוץ למקום האירוע צריכים לבדוק טלפונית ביוזמתם באיזה מצב התארגנות נמצא הצח"י ביישוב שבו אירע הפיגוע, ובשעת הצורך לסייע להם טלפונית גם לפני ההגעה לשטח.
ג. בדרך כלל אנשי הצח"י צריכים סיוע, ולכן במרבית האירועים על אנשי צח"א/צה"ר מתאימים להגיע לאיזור האירוע.
ד. גם אירוע 'קטן' בדרך כלל הוא מורכב, ודורש כח אדם גדול ומיומן כדי לטפל בכל פרטיו כראוי. כמות האנשים הדרושה לצורך טיפול באירוע גדולה בדרך כלל הרבה יותר ממה שנראה ממבט ראשון, כי לעיתים צריך לטפל זמן רב באדם או משפחה אחת ואז אין מי שיטפל באחרים. כמו כן, חוסר המידע האמיתי לגבי מה שמתרחש בתוך הבתים בשלבים המוקדמים של האירוע מחייב לפעמים טיפול מיידי בבעיות שלא ניצפו מראש, וזו סיבה נוספת לצורך בכח אדם מבחוץ.
ה. הכרעה הלכתית בענין הצורך בחילול שבת לצורך סיוע ליישוב שנפגע, וכמות האנשים שדרושים כדי לסייע לו, צריכה להביא בחשבון את מצבם הרגשי וההתנהגותי הקשה של התושבים בעקבות האירוע.

דיון הלכתי

הגדרת פיקו"נ וספק פיקו"נ כלולה במה שכתב התו' ביומא פה, א ד"ה ולפקח: 'שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל'; ומצד שני עומדים דברי החזו"א (אהלות סי' כב ס"ק לב) 'דלא מיקרי ספק פיקו"נ בדברים עתידיים, שבהווה אין להם

כל זכר¹⁶. אך אין מדובר רק בהגדרות אובייקטיביות - עי' בשמירת שבת כהלכתה פרק לב הע' ב בשם הגרש"ז אוירבך זצ"ל שדבר שהעולם חוששין לו משום סכנה הרי הוא בגדר סכנה, וכן להיפך - דבר שאין רגילים לחשוש לו אינו מוגדר כסכנה. כמו כן, כל מעשה של הצלה משום פיקו"נ או ספק פיקו"נ צריך להיעשות ע"י ישראלים גדולים ולא ע"י גוים או קטנים, אך כאשר קיים ספק בהגדרת הסכנה כפיקו"נ עדיף לחלל שבת ע"י גוי¹⁷. על פי ההגדרות הלכאורה-סותרות האלו צריך למיין ולמנן את מקרי הסכנה שהובאו במאמר.

ועי' בשו"ת יביע אומר ח"י או"ח סי' כט שדן מה לעשות כאשר חייל שנפצע קשה בשבת מבקש לקרוא לקרוביו. הרע"י שליט"א מציין כמובן לסברא של 'יתובי דעתא' של החולה (שבת קכח, ב) שמקורה ביולדת סומא שחז"ל מתירים לקיים את בקשו- תיה, למרות שאין בהן צורך רפואי אמיתי, כדי שתתיישב דעתה, וכן נפסק בשו"ע או"ח סי' של סע' א. ובתוספות ישנים יומא פג, א פסק שה"ה אפילו אין היולדת והמיילדת מבקשות זאת, כל שנראה שיש בכך יישוב דעת. והרשב"א (בתשובות המיוחסות לרמב"ן סי' רפא) התיר לחלל שבת משום יתובי דעתא במקום פיקו"נ לא רק ביולדת. וכן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"ד סי' סו, שאם החולה אומר שצריך דבר מסויים לצורך בריאותו, אף שהרופא אומר שאינו צריך - מחללין שבת עבורו.

בספר אור זרוע (ב"ב סי' כה) מתיר לשלוח גוי בשבת כדי לקרוא לקרוב של 'שכיב מרע' כדי שלא תיטרף דעתו, וכב"ב קנו, ב שקונים משכיב מרע בשבת. גם בשו"ע סי' שו סע' ט מתיר לקרוא לקרובי חולה ע"י גוי. ובשו"ע סי' שכח סע' יז פסק המחבר ששבות של אמירה לגוי מותרת אף בחולה שאין בו סכנה. ובערוך השולחן או"ח סי' שו ס"ק כ כתב שלא התירו אלא לשלוח גוי, אך לא התירו אף איסורי דרבנן אחרים שאין להם משמעות רפואית. אך אחרונים אחרים מקילים, והרע"י מכריעה שמוותר גם לישראל לעבור על איסורי דרבנן במקרה כזה, כפי שסתם המחבר בחו"מ סי' רנד סע' א שאף קנין עושים בשבת אם השכיב מרע מבקש, ולא התירו אמירה לגוי בלבד. וכך בשו"ת שואל ומשיב תליתאה ח"ב סי' קפ מתיר לאיש ששמע שאשתו נוטה למות בעיר אחרת ליסוע אליה באיסורי דרבנן, מפני שחז"ל חששו מאוד בשכיב מרע שלא תטרף דעתו עליו. ובשו"ת בית יהודה עייאש או"ח סי' נט כתב להקל עוד יותר, שאף בלי בקשת החולה - כל מה שנראה שיישב את דעתו מותר; אך מה שהקיל אפילו כשהחולה בלי הכרה - בזה חלקו עליו, עי' צ"א ח"ח סי' טו עמ' קז. ובשו"ת חלקת יעקב ח"א סי' סד העיד שהרבה מורי הוראה מתירים למי שקיבל מברק שקרובו חולה ושיבוא מיד - שיבוא בעזרת גוי.

ועי' תחומין כד (תשס"ד, עמ' 359 ואילך) במאמרו של הרב מרדכי גודמן 'איחוד משפחות בשבת לאחר פיגוע', ובמאמרים המצויינים שם הע' 1. המחבר מעיד על

16 וכ"כ לפניו הנו"ב תניינא יו"ד סי' רי, החת"ס חיו"ד סי' רי, ובשו"ת בנין ציון סי' לז.

17 סי' שכח סע' י ביאור הלכה ד"ה ויש; ועי' בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' כו וח"ח סי' פז בענין חזרה אחרי הצלה.

החלוקה הברורה הקיימת אצל רוב הפוסקים בין צער גופני משמעותי שנחשב ספק פיקו"נ - לצער נפשי שאינו מתיר חילול שבת, אך מראה שיש פוסקים שבמקרים מסויימים נוטים להקל גם בצער נפשי שעלול לגרום לפיקו"נ. המחבר מוכיח ממשלח השעיר לעזאזל שמועקה נפשית מתירה איסורי דרבנן, שהרי התירו למשלח (יומא סז, א) לעבור על איסורים כדי שלא ירגיש פחד 'לעמוד יחידי במדבר' (שם עמ' 365). הוא גם טוען שם שפרסום היתרים מהסוג הזה יגרום דווקא למיעוט ההשתמשות בהם, מפני שיהיה להם גדר של 'פת בסלו'.

אך הרב אברהם אבידן שליט"א, לשעבר סגן הרב הראשי לצה"ל וראש ישיבת שעלבים, בספרו 'משא בהר' עמ' 325 ואילך, דן בהיתר להודיע למשפחה בשבת על מות בנה החייל, והכרעתו היא שגם מצב שיש בו זיקה אפשרית לסכנת נפשות, אלא שעל פי רוב אין בו סכנה - נידון ככל התורה כולה על פי הרוב המציאותי, ואינו מוגדר כספק פיקו"נ; ולכן לדעתו אין בדרך כלל לחלל שבת באיסורי דאורייתא כדי להודיע למשפחה על האסון, גם אם יש חשש שהם ישמעו על כך באופן לא מסודר, ואולי מישהו מהם יינזק מכך. ושם בעמ' 363 ובעמ' 365 קבע בשם הרב אלישיב שליט"א, שבכל מקרה שאינו פיקו"נ או ספק פיקו"נ ממש, אלא רק חשש רחוק של פיקו"נ - צריך אם אפשר לעשות את הפעולה ע"י גוי או בשינוי, ואין להרחיב יותר מדי את ההיתר לחלל שבת לצורך פיקו"נ.

ועי' בספר ירושלים במועדיה מאת הרב אביגדר נבנצל שליט"א כרך שבת חלק שני עמ' שנו, שהרב נבנצל מכריע שמותר לכבות שריפה גם כשאינה גורמת לחשש של פיקו"נ בבית מי שעלול לקבל התקף לב בגלל דאגה וצער מפני השריפה, והיפנה לעיניו בשש"כ פרק מא הע' ח ושלחן שלמה סי' שלד אות כה הע' לג. ובענין הודעה לקרובים כתב שם שמי שקרובו נפטר באופן פתאומי בשבת, ויש חשש שזה יודע לו באופן בלתי אחראי, וצריך שקרוביו או אנשי מקצוע יהיו עמו כשמקבל את ההודעה כדי שלא ייכנס להלם - הדבר נחשב חשש סכנה, ומותר ליסוע לצורך זה להיות עמו לצורך תמיכה וטיפול. אך אם ניתן לדחות את ההודעה עד מוצ"ש ואין חשש שזה יודע - חייבים לדחותה¹⁸.

נקודות למחשבה ולבירור נוסף

א. כללי: רצוי שגוף משותף של רבנים ובעלי מקצוע יקבע מי הם בעלי תפקידים שנוכחותם דרושה בצורה מיידיית בזמן אירוע, ובאיזו רמה של חיוניות; כמובן שבשטח ייבחנו כל מקרה לגופו.

ב. אין להתעלם מהעובדה שככל שהתערבות של האנשים מהחוץ תהיה יותר מהירה, כך הנזקים לטווח קרוב ורחוק יתמעטו. היכולת של אנשי המקצוע לתקשר

18 הובא בפרק זה לקט של פסקים רלוונטיים לנידון דידן. אך ברור שאין בו אלא רקע הלכתי ולא פסיקת הלכה; נוסף על כך אין מקרה אחד דומה למשנהו, ועל כל מקרה להיות נדון לגופו.

עם אוכלוסייה פגועה, עשויה לסייע משמעותית להתמודדות טובה עם הטראומה שחוו. יתכן שבטראומה עצמה יש צד של פיקו"נ¹⁹, מפני שרבים המקרים בהם אנשים נפגעי טראומה שלא טופלו נכון **בסמוך לאירוע** לקו בתסמונת פוסט-טראומטית, שפגעה קשות ביכולת התפקודית שלהם ברמה האישית, ברמה המשפחתית וברמה הקהילתית²⁰. השאלה היא האם מותר לחלל שבת כדי למנוע טראומה נפשית, שעלולה אולי במשך הזמן לגרום לפגיעה בעצמו ובאחרים אם לא תטופל כעת?

ד. עד כמה יש להתחשב בכך שבקרוב תושבי יש"ע ישנה חשיבות נוספת בהגדרת חבלות טראומטיות כמתירות חילול שבת, בגלל החשש שהמשך מגוריהם ביש"ע עלול להיתפס בעיניהם כקשור באירוע, וישפיע על יכולתם להמשיך ולשהות ב"סביבת הטראומה"?

ה. האם יש משמעות בשיקולים לחילול שבת לכך שיישוב עלול להתפרק ולהינטש בגלל טראומות שלא טופלו כראוי?

ו. האם הגדרת המצב כ'מלחמה' משנה את ההגדרה ההלכתית?

ז. האם ומתי מותר לקרובי הפצועים או חברי צה"ל ליסוע בשבת כדי להיות עם הפצועים?

ח. כיצד יש להתייחס לאירועים שלא קרו בתוך תחומי היישוב, אך נוגעים לתושביו²¹?

ט. כיצד יש להתייחס לאירוע שקרה בערב שבת והטיפול בו מתמשך גם בשבת, כשהיישוב כבר לא נמצא תחת איום פיסי? למשל: האם צוות התערבות שהחל פעילותו לפני כניסת שבת, אך לא סיים אותה, צריך להפסיק את פעילותו בכניסת השבת?

י. האם ניתן לדחות הגשת סיוע פסיכו-חברתי ליישוב שנפגע במהלך השבת, למרות הידוע (וע"פ הספרות המקצועית) שלמרכיב הזמן יש השפעה משמעותית על שיקומו הנפשי של הנפגע?

יא. האם לאור הנסיון הרב אין מקום לדבר על "פיקוח נפש קהילתי", ותחת הגדרה זו לכלול חלק מפעילות צוותי ההתערבות?

אין ספק, כי מדובר בדילמות הלכתיות מורכבות, הנובעות ממצואות והתמודדויות קשות ביותר. נודה על הבהרות, הוספות, תיקונים והערות²².

19 גם בלי להיכנס לגדרי שוטה וכד'.

20 לדוגמה - הסתגרות בבית ואי נכונות לצאת, חרדה גבוהה מכל דבר שמזכיר את הטראומה, כגון רעש, ריח מקום ועוד, הימנעות מפעילות הדומה (בעיני הנפגע) לפעילות הקשורה באירוע וכד'.

21 דהיינו שהנפגעים הם תושביו - לדוגמא: חדירה למוסד פנימייתי בו לומדים בני האזור.

22 תגובות והערות נא להעביר למחבר, וכן לנפתלי רענן (זק"א) 08-9790179, 0525-767831; חגי דפנה, 0577-751450, mahut@shomron.org.il; מרים שפירא, 0577-750547

miriams@shomron.org.il